

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Broedvogelinventarisaties van de „Balkan” (Amsterdamse Bos) in 1953 en 1964

J. REIJNDERS.

Ten oosten van Schiphol bevindt zich het Amsterdamse Bos, een bospark met een oppervlakte van 900 ha, waarvan 400 ha beplant is met bomen en heesters. In dit tijdschrift is reeds eerder gepubliceerd over enige broedvogels van dit bospark door Frieswijk c.s. (2 en 3) en voor een nadere gebiedsbeschrijving wil ik naar deze artikelen verwijzen. Daarin werden echter slechts een drietal broedvogels behandeld, doch het is zeker de moeite waard nu iets te vertellen over de ontwikkeling van de gehele broedvogelbevolking in een karakteristiek gedeelte van het Bos, met

name de „Balkan”. In 1953 zijn de broedvogels van deze Balkan geïnventariseerd door mijn broer Th. Reijnders en het leek mij in 1964 interessant om van hetzelfde gebied, ruim tien jaar later, weer de broedvogelbevolking te gaan bestuderen.

De Balkan is een gedeelte ten zuidoosten van de Kleine vijver, dat zijn naam dankt aan het feit, dat men bij de aanplant getracht heeft de samenstelling te imiteren van een bos uit de echte Balkan.

Het aanplanten van de boompjes geschiedde gedurende het winterseizoen 1946-1947, zodat deze aanplant tijdens de inventari-

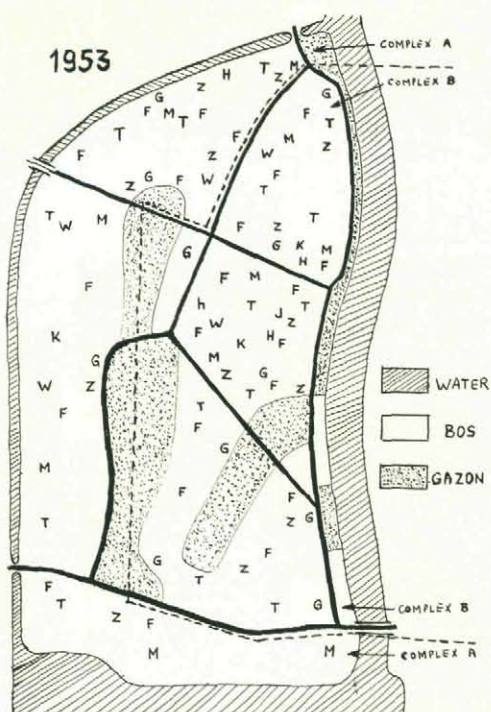
Tabel 1. De broedvogels van de „Balkan”. Overzicht van de aantallen territoria.

Code	Vogelsoort	Balkan		Complex A		Complex B		Opmerkingen
		1953	1964	1953	1964	1953	1964	
G	Grasmus	11		3		8		Verdwenen
K	Kneu	3		1		2		
F	Fitis	22	7	9	3	13	4	Aantal verminderd
T	Tuinfluit	15	6	6	4	9	2	
Z	Zanglijster	13	3	6		7	3	
W	Winterkoning	5	1	3		2	1	
h	Heggemus	1	1			1	1	Aantal ongewijzigd
M	Merel	10	13	6	4	4	9	Aantal vermeerderd
H	Houtduif	3	15	1	2	2	13	
J	Tjiftjaf	1	4		2	1	2	
O	Koolmees		3		1		2	Nieuwe soorten
R	Roodborst		2		1		1	
N	Nachtegaal		2		1		1	
U	Ransuil		2		1		1	
E	Ekster		2		2			
S	Zwartkopje		2				2	
P	Pimpelmees		1		1			
B	Bosuil		1				1	
A	Vlaamse gaai		1				1	
D	Tortelduif		1				1	
Y	Grote lijster		1				1	
Wl	Wielewaal		1				1	
V	Vink		1				1	
Totaal		84	70	35	22	49	48	

saties dus respectievelijk 6 en 17 jaar oud was. Het geïnventariseerde gebied is ongeveer 12 ha groot, hiervan is 2 ha grasgazon. Van de 10 ha beplanting wordt circa 25% door naaldbout en 75% door loofhout ingenomen. Het terrein wordt doorkruist door een aantal verharde paden, hetgeen enerzijds de rust meer verstoort, doch anderzijds de inventarisatie vergemakkelijkt. De oost- en zuidbegrenzing wordt gevormd door twee 25 meter brede kanobanen. Ook aan de andere zijde is een duidelijke begrenzing, zodat het gehele gebied mooi gescheiden ligt van de omringende bossages (fig. 1).

Inventarisatie 1964

Gedurende het voorjaar van 1964 zijn de broedvogels van de Balkan intensief geïnventariseerd tijdens 25 excursies van 30 maart tot 21 juni. Bij deze inventarisatie werd hulp verleend door de heren J. J. Frieswijk en H. Bresser. Een bosgebied van 10 ha groot is echter ook door één persoon zelfstandig te inventariseren, tevens kan met een kleiner aantal excursies al een goed bruikbaar resultaat verkregen worden; zie ook Tinbergen (6). Het inventariseren van de zangvogels geschiedde volgens de territorium-methode, welke beschreven wordt in het hierboven reeds

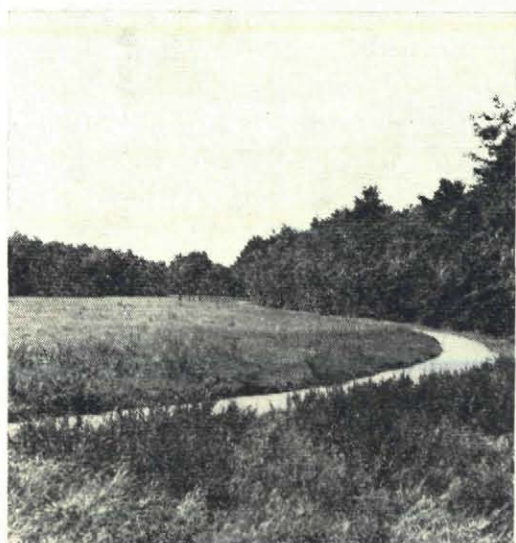

Fig. 3. *Typisch beeld van de „Balkan” in 1964. Foto Joh. J. Frieswijk.*

toria voor hun rekening, nl. de Houtduif en de Merel.

De bosvegetatie van het Balkancomplex in 1964 kan globaal omschreven worden als 10 ha bospark met gemengde aanplant van 17-jarige leeftijd, met boompjes van 8 à 10 meter hoog. Bij de inventarisatie bleek dat het gebied in twee complexen verdeeld kon worden:

Complex A, een dicht eikenbos met weinig andere bomen. Slechts een schaarse begroeiing van heesters en kruiden. Oppervlakte circa 5 ha (fig. 3 en 4).

Complex B, voor de helft bestaande uit gemengd loofhout, voornamelijk Eik en Beuk. De resterende helft is gemengd naalddhout (Den, Spar, Taxus). Schaar-se onderbegroeiing. Oppervlakte circa 5 ha (fig. 5).

Op de beide plattegrondjes zijn de complexen A en B gescheiden door een stip-pellijn.

Het is interessant om de verdeling van de broedvogels over de twee complexen in

1964 eens nader te beschouwen; zie ook de tabel. Het minst dicht bevolkt is com-plex A met 22 territoria, in complex B werden 48 territoria vastgesteld. Opval-lend is bij enkele soorten het verschil tus-sen het aantal territoria in de beide com-plexen. Het duidelijkst blijkt dit uit de aantallen van de Houtduif, resp. 2 en 13. Ook de Zanglijster 0-3, de Merel 4-9, en het Zwartkopje 0-2 bleken de gemengde aanplant te verkiezen boven het eikenbos.

Inventarisatie 1953

In 1953 werd de Balkan geïnventariseerd door Th. Reijnders. Zijn gegevens wer-den nog niet gepubliceerd en zijn nu in de tabel te vinden onder de aanduiding „Bal-kan 1953” alsmede op het plattegrondje in fig. 1. Tien soorten broedvogels bleken toen 84 territoria te bezetten. De vijf al-gemeenste broedvogels (Fitis, Tuinfluter, Zanglijster, Grasmus en Merel) bezetten hiervan al 71 territoria. De Grasmus ver-toonde duidelijke voorkeur voor de randen van de aangeplante bossages. Het territo-rium van de Heggemus in dit jaar was ver-moedelijk de eerste vestiging van deze soort in het gehele Amsterdamse Bos.

Nu kunnen wij ons afvragen of de tien vogelsoorten die in 1953 als broedvogel in de Balkan aanwezig waren, representatief zijn voor de typische broedvogelbevolking van een zesjarige aanplant in het Amster-damse Bos. Vergelijking met andere in-ventarisatiegegevens toont aan, dat dit zeer zeker geldt voor negen van deze vo-gelsoorten. Alleen de Houtduif broedt doorgaans nog niet in zo'n jeugdige aan-plant. Opvallend is echter het ontbreken van de Bosrietzanger en de Spotvogel, die beide toch wel in deze aanplant thuisho-ren. De Bosrietzanger is vermoedelijk weg-gebleven vanwege het schoffelen in de bo-demvegetatie. Dit hebben we bij een ande-

re inventarisatie kunnen constateren; ook Sluimers (5) maakt hiervan melding. Het ontbreken van de Spotvogel is raadselachtig; misschien ligt de oorzaak in jaarlijkse aantal-schommelingen.

Vergelijking broedvogels 1953 en 1964

Op de beide plattegrondjes zijn de inventarisatieresultaten ingetekend. De codeletters duiden de plaats aan waar de vogels hun territoria gevestigd hadden, of waar we het centrum van hun territoria vermoedden. Zoals op de kaartjes te zien is, was de verspreiding van de vogels over het gebied in 1953 gelijkmatiger dan in 1964, toen de vogels zich vooral op de meest aantrekkelijke biotopen concentreerden. Dit is begrijpelijk, daar in de zesjarige aanplant de ondergroei van kruiden een belangrijke rol speelde, waardoor het verschil van boomsoorten weinig invloed op de broedvogels uitoefende. Naarmate het eikenbos hoger en dichter werd, nam de kruidenflora sterk af, zodat dit bosgedeelte in 1964 aan vele vogelsoorten een weinig aantrekkelijk milieu bood. Fig. 4 geeft een beeld van dit eikenbos op 1 juni 1964, vergeleken met een zesjarig eikenbos beslist een weinig aantrekkelijk biotoop voor vele zangvogels, hetgeen ook uit de tabel blijkt. De twee eerstgenoemde soorten Grasmus en Kneu verdwenen geheel als broedvogel. Het zijn ook typische soorten van lage struiken die in een ouder bos niet thuishoren. Fitis, Tuinfluiter en Zanglijster namen ook sterk in aantal af. Laatstgenoemde wist zich in complex A niet te handhaven en verminderde daar van 6 tot 0 territoria. Volgens Sluimers (5) is de Zanglijster een soort die zijn nest steeds in dicht struikgewas bouwt en daarom in het Amsterdamse Bos in aantal afneemt. De kale eikeboompjes bieden in het voorjaar ook weinig gelegenheid

Fig. 4. Het eikenbos op 1 juni 1964. Zowel de bodem als de bomen zijn nog opvallend kaal. Foto J. Reijnders.

aan deze vogel om een enigszins verborgen nest te bouwen. Hetzelfde geldt voor de Merel, die over het gehele gebied gerekend wel toenam, doch in het eikenbos in aantal verminderde. De Sparren boden aan deze vogelsoort echter een prachtige nestgelegenheid en verscheidene Merels broedden dan ook op de onderste sparretakken die ongeveer twee meter van de bodem verwijderd waren. Onder deze naaldbomen was het zeer donker, de bodemvegetatie ontbrak geheel. Het gemis aan ondergroei als dekking voor de Merels werd mooi gecompenseerd door de dichte groene massa van twee tot acht meter hoog. Hun aantal territoria nam in complex B toe van 4 tot 9. Nog duidelijker verkoos de Houtduif het naalddhout boven het eikenbos. In complex A nam deze soort toe van 1 tot 2 territoria, in complex B van 2 tot 13. In tegenstelling tot de bevindingen van Sluimers (5) en Leys (4) bleek het mij heel goed mogelijk deze soort te inventariseren door het optekenen van

Fig. 5. *Het sparrenbos in 1964. Foto J. Reijnders.*

de zingende mannetjes.

Van de Fitis en de Tjiftjaf werd ook in 1957 het aantal territoria bepaald, door de heren Frieswijk en Bresser. Als we de gegevens van deze vogelsoorten samenvatten, komen we tot het volgende overzicht (Tabel 2).

Tabel 2. Aantallen territoria in de Balkan.

Jaar	Leeftijd	Tjiftjaf	Fitis
1953	6 j.	1	22
1957	10 j.	2	7
1964	17 j.	4	7

Zoals bekend, wordt voor de Tjiftjaf het biotoop aantrekkelijker als een jong bos ouder wordt, dit in tegenstelling tot de Fitis. De Winterkoning verminderde in aantal van 5 tot 1. Aan deze cijfers kan weinig waarde gehecht worden, aangezien het aantal Winterkoningen in een bepaald tijdsverloop sterk beïnvloed wordt door de strenge winters. Dit is voor het Amster-

damse Bos onderzocht door Frieswijk c.s. (3). Na de strenge winter van 1962-1963 is het aantal broedende Winterkoningen aan de noordkant van het Amsterdamse Bos gedaald en ook in de Balkan zal deze winter zijn invloed hebben doen gelden.

Nieuwe soorten in 1964

In 1964 bleek dat zich sinds 1953 dertien nieuwe soorten in de Balkan gevestigd hadden. Met uitzondering van de Bosuil (vestiging elders in het Bos in 1958) waren al deze soorten reeds vóór 1953 als broedvogel aanwezig in andere aanplantingen elders in het Amsterdamse Bos, zoals door Brander (1) werd gepubliceerd. Dat deze vogels in 1953 niet in de Balkan voorkwamen werd dus vermoedelijk veroorzaakt door het biotoop van de zesjarige aanplant dat voor deze soorten niet zo geschikt was. Vergelijking met inventarisatiegegevens van andere zesjarige aanplantingen in het Bos leerde ons dat deze vogels inderdaad in zo'n jonge aanplanting nog niet thuishoren. De Koolmezen en de Pimpelmees broedden in nestkastjes. Aangezien alle aanwezige nestkastjes hiermee benut waren en de natuurlijke nestelgelegenheid voor deze vogels ontbrak, werd het aantal nestelende holenbroeders dus bepaald door het aantal nestkasten. Opmerkelijk is dat slechts één Vink zich in de Balkan vestigde en dat de Groenling zelfs geheel ontbrak, ondanks de aanwezigheid van vele coniferen.

Mogelijk kan deze publikatie anderen stimuleren tot broedvogelinventarisatie en misschien zal iemand over tien jaar weer de broedvogels van de Balkan inventariseren, zodat een reeks gegevens van 1953/1964/1975 van dit gebied kan ontstaan.

L i t t e r a t u u r :

1. Brander, P. W., 1947. De broedvogels van het bospark. In: Het Amsterdamse Bos. Van cultuursteppe tot bospark. Breughel Amsterdam.
2. Frieswijk, Joh. J., en H. Bresser, 1958. Tjiftjaf en Fitis in het Amsterdamse Bos. D.L.N. 61: 115-117.
3. Frieswijk, Joh. J., H. Bresser en J. Reijnders, 1963. Enige gegevens over de Winterkoning in het Amsterdamse Bos. D.L.N. 66: 203-206.
4. Leys, H. N., 1961. Broedvogelinventarisatie Hoekelen in 1958 en 1959. Het Vogeljaar 9: 233-236.
5. Sluimers, J. E., 1947. De broedvogelbevolking in de boschgedeelten van het Amsterdamse Bosch in 1943, 1944 en 1945. Ardea 35: 183-221.
6. Tinbergen, L., 1962. Vogels in hun domein (4e druk). Thieme, Zutphen.

Duinen en stuifdijken op Goeree

C. SIPKES.

(met foto's van de schrijver)

Toen onze kust nog enkele meters hoger lag ten opzichte van het zee-niveau, zo'n 1000 jaar terug, ontstonden duinvalleien met moerassen en meren op de brede stranden gemakkelijker dan nu.

De mens zal met zanddijken wel iets geholpen hebben, maar dit is niet te vergelijken met de middelen, die ons nu ter beschikking staan. Het Kwakjeswater, het Zwanenwater en de grote duinvlakten bij Bloemendaal zijn voorbeelden van vroeger. We kregen de zo interessante vegetatie, die het resultaat was van kalkrijk zand, wind, water, begrazing en betreding, een vegetatie, die het meest spectaculair was door massa's Parnassia, Rondbladig wintergroen en orchideeën. Wie te jong is om deze pracht van de Haarlemse duinvalleien te kennen, en dat zijn we nu zo langzamerhand allemaal, leest maar wat Van Eeden erover schrijft in „De duinen en bosschen van Kennemerland” van 1868 op blz. 27:

„Tusschen het blaauwgroene gras (*Elymus Psamma*, *Agrostis*, *Molinia*, *Corynepho-*

rus) schitteren de Parnassia's en Pyrola's in ontzettende hoeveelheid als witte sterren. Nevens haar vinden wij talrijke vertegenwoordigers van de beroemde familie der Orchideeën, waarvan de langgespoorde Orchis (*Gymnadenia conopsea* R.B.) hier bijna bij uitsluiting groeit. Hare bloemen zijn als kleine hyacinthen, rozerood, zeer welriekend en staan in zulk eene menigte bijeen, dat men binnen weinige minuten een ruiker daarvan verzamelt. Van de Orchideeën groeit hier verder nog een aantal soorten met roode, violette, witachtige en groene bloemen, (*Orchis latifolia* L., *Epipactis latifolia* All., en *E. palustris* Crantz., *Herminium Monorchis* R. Br., en *Listera ovata* R. Br.).”

Verder noemt Van Eeden nog de vele andere soorten, die daarbij horen: Geelhartje (*Linum catharticum*), duizendguldenkruid in twee soorten, de Slanke gentiaan (*Gentiana uliginosa*) en Sturmia (*Liparis loeselii*).

Deze vegetatie-beelden, die tot het Verbond van *Carex davalliana* gerekend wor-